

ΤΟ ΒΗΜΑ ΤΟΥ ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ

ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ ΤΕΛΟΣ
Τοχ. Γραφείο ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΟΥ 2
Αριθμός Άδειας 251

VEMA OF ASKLIPIOS

JULY - SEPTEMBER 2006 VOLUME 5 No 3

QUARTERLY EDITION BY THE 1st NURSING DEPARTMENT
OF ATHENS TECHNOLOGICAL EDUCATIONAL INSTITUTION

In cooperation with ION PUBLISHING GROUP

- Κολπική Χλωρίδα και Μυκητιασική Κολπίτιδα
- Παχυσαρκία: Επίδραση Μείωσης Σωματικού Βάρους
- Οστεοαρθρίτιδα
- Φροντίδα Roma Ελληνίδων
- Αζερμπαιτζάν
- Ευθύνη Ιατρών Νοσηλευτών Ε.Σ.Υ
- Παρακολούθηση Τηλεόρασης από Παιδιά
- Βηματοδότης
- Vaginal Flora and Mycotic Vaginitis
- Obesity: Effect of Reduction of Bodily Weight
- Joint Arthritis
- Care of Gipsy Women in Greece
- Azerbaijan
- The Disciplinary Liability of Doctors and Nurses
- Television Viewing Among Preschool Children
- Permanent Pacemaker

Σε συνεργασία με τον ΕΚΔΟΤΙΚΟ ΟΜΙΛΟ ΙΩΝ

Περιεχόμενα

Ανασκοπήσεις

Φυσιολογική Μικροβιακή Κοιλιακή Χλωρίδα –
Βακτηριακή και Μυκητιασική Κοιλίτιδα
Π. Τουπλικιώτη 309

Παχυσαρκία και Μεταβολικό Σύνδρομο:
Επίδραση μιας Μείωσης του
Σωματικού Βάρους
Α. Ε. Σιώχου 313

Η Οστεοαρθρίτιδα της Βάσης του
1ου Μετακαρπίου, Διάγνωση και Αγωγή
Κορρές Νεκτάριος 318

Ειδικό Άρθρο

Μαιευτική και Γυναικολογική φροντίδα
των Roma Ελληνίδων
Μάρθα Μωραΐτου 321

Αζερμπαϊτζάν: Η Ανθρωπιστική Δράση,
η Φυματίωση και η Νοσηλευτική Παρέμβαση
Κατερίνα Ζώτου 326

Η Πειθαρχική Ευθύνη των Γιατρών του Ε.Σ.Υ.
και των Νοσηλευτών-Νοσηλευτριών
Ιωάννα Αρ. Γιαρένη 331

Ερευνητική Εργασία

Χαρακτηριστικά της Παρακολούθησης
Τηλεόρασης από Παιδιά Προσχολικής
Ηλικίας στην Ελλάδα
Τ. Νατσιοπούλου, Χρ. Μελισσά-Χαλικιοπούλου 339

Ενημέρωση Ασθενών με Μόνιμο
Βηματοδότη Καρδιάς
*Μ. Πολικανδριώτη, Α. Τσαγκάνης,
Αικ. Μαρβάκη, Δ. Λάμπρου, Α. Κουρτελέση,
Μ. Αβραμίκα, Γ. Καρκούλη* 349

Οδηγίες για τους Συγγραφείς 355

Contents

Reviews

Physiologic Microbial Vaginal
florabacterial and Mycotic Vaginitis
P. Touplikioti 309

Obesity and Metabolic Syndrome:
Effect of Reduction of Bodily Weight
A. E. Siochou 313

Basal Joint Arthritis of the first
Metacarpous, Diagnosis and Treatment
Korres Nektarios 318

Specific Article

Obstetrical and Prenatal Care
of Gipsy Women in Greece
M. Moraitou 321

Azerbaijan: The Humanitarian Action,
the Tuberculosis and the Nursing
Intervention
Katerina Zotou 326

The Disciplinary Liability of Doctors
and Nurses
J. A. Giareni 331

Original Paper

Characteristics of Television-Viewing
among Preschool Children in Greece
T. Natsiopoulou, C. Melissa-Halikiopoulou 339

Information for Patients with
Permanent Pacemaker
*M. Polikandrioti, A. Tsalkanis, A. Marvaki,
D. Lamprou, A. Kourtelesi, M. Avramika,
G. Karkouli* 349

Instructions to Authors 355

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗΣ ΑΠΟ ΠΑΙΔΙΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Τ. Νατσιοπούλου¹
Χρ. Μελισσά-Χαλκιοπούλου²

¹ Επίκουρος καθηγήτρια, Τμήμα Βρεφονηπιοκομίας, ΑΤΕΙ Θεσσαλονίκης

² Καθηγήτρια, Τμήμα Νοσηλευτικής, ΑΤΕΙ Θεσσαλονίκης

T. Natsiopoulou¹
C. Melissa-Halikiopoulou²

¹ Assistant Professor, Department of Baby/Infant Care, ATEI of Thessaloniki

² Professor, Department of Nursing, ATEI of Thessaloniki

Περίληψη Οι έρευνες έχουν μελετήσει τις πολλαπλές επιδράσεις της τηλεόρασης (TV) στα παιδιά. Η παρούσα μελέτη διερευνά τα χαρακτηριστικά της παρακολούθησης TV από παιδιά της προσχολικής ηλικίας, καθώς και αν αυτά σχετίζονται με δημογραφικούς παράγοντες. Η έρευνα έγινε με τη χρήση ερωτηματολογίου που είχε 23 ερωτήσεις κλειστού τύπου, στις οποίες απάντησαν γονείς που τα παιδιά τους φοιτούσαν σε παιδικούς σταθμούς της Βόρειας Ελλάδας και της Θεσσαλίας. Από τα αποτελέσματα προκύπτει ότι το 71,8% των παιδιών επηρεάζεται σε πολλούς τομείς της ζωής του από την TV και ιδιαίτερα τα αγόρια ($p < 0,01$). Στατιστικά σημαντική αλληλεπίδραση παρατηρήθηκε ανάμεσα στην παρέμβαση των γονέων, με συζήτηση ή επίβλεψη των όσων βλέπει το παιδί, και α) την περιοχική διαμονής της οικογένειας ($p < 0,05$), β) το κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο ($p < 0,01$) με βάση γ) το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας ($p < 0,01$). Τα νήπια παρακολουθούν κυρίως παιδικές εκπομπές (μέχρι 2 ώρες την ημέρα), αλλά οι γονείς στις αγροτικές περιοχές, με κατώτερο κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο και μόρφωση, περνούν λιγότερη ώρα συζητώντας μαζί τους για ό,τι έχουν δει, οπότε τα παιδιά αξιοποιούν λιγότερο τα θετικά στοιχεία ενός προγράμματος.

Λέξεις Κλειδιά: παιδιά προσχολικής ηλικίας, χαρακτηριστικά παρακολούθησης TV

CHARACTERISTICS OF TELEVISION-VIEWING AMONG PRESCHOOL CHILDREN IN GREECE

Abstract Psychological research has found that television (TV) has numerous effects on the behavior of children of different ages. The purpose of this study is to investigate the viewing patterns that have been established by preschool children in Greece and how the characteristics of their TV watching are related to demographic data. The data for the research was obtained from parents through a questionnaire of 23 closed-ended questions. The 355 questionnaires were collected from different parts of Northern Greece and Thessalia. According to the results 71,8% of children are affected by TV watching, especially boys, in the statistical difference $p < 0,01$. Parents provided mediation was related to residence location ($p < 0,05$), socioeconomic status ($p < 0,01$) and mother's educational level ($p < 0,01$). Preschoolers in Greece watch programs (up to 2 hours a day) that are especially intended for children, but parents in the rural areas, with a lower socioeconomic status and education, tend to let their children view them alone and they spend less time discussing TV material and doing follow up activities that elaborate on what has been learned from the program.

Key Words: Television-viewing patterns, preschool children in Greece

Υπεύθυνος αλληλογραφίας:
Τριανταφυλλιά Νατσιοπούλου
Τμήμα Βρεφονηπιοκομίας
ΑΤΕΙ Θεσσαλονίκης
E-mail: tnatsiop@bc.teithe.gr

Corresponding authors:
Triantafillia Natsiopoulou
Technological Educational Institution
of Thessaloniki
P.O. Box 141
57400 Greece
E-mail: tnatsiop@bc.teithe.gr

Εισαγωγή

Η ταχύτατη τεχνολογική ανάπτυξη της εποχής μας έχει καταστήσει τα μέσα μαζικής ενημέρωσης αναπόσπαστο στοιχείο του σύγχρονου τρόπου ζωής. Απ' αυτά η τηλε-

όραση έχει τη μεγαλύτερη εξάπλωση και αποδοχή χάρη στις τεχνικές που διέπουν τη λειτουργία της και στον πλούτο και την ποικιλία των προγραμμάτων της.¹ Η ψηφιακή αλήθια και η απλή τηλεόραση, μέσα και από το βίντεο, το DVD και τη σύνδεση με τον Η/Υ, έχει επηρεάσει αφενός τις ατομικές και οικογενειακές επιλογές για

ψυχαγωγία και αφετέρου τις ατομικές και συλλογικές δυνατότητες για επικοινωνία.²

Η καθιέρωση της τηλεόρασης ως μέσο ψυχαγωγίας, μόρφωσης και ενημέρωσης και η δυνατότητά της μέσω αυτών να επηρεάζει και να διαμορφώνει στάσεις και συμπεριφορές οδήγησαν στη διερεύνηση των συνεπειών της για την ανάπτυξη της προσωπικότητας, των γνωστικών ικανοτήτων, την ψυχική και βιοσωματική υγεία των παιδιών. Το κάθε παιδί ανάλογα με την ηλικία του παρακολουθεί και αντιλαμβάνεται τα διάφορα τηλεοπτικά προγράμματα με διαφορετικό τρόπο, ο οποίος σχετίζεται με τη διάρκεια συγκέντρωσης προσοχής και την ικανότητά του να διεργάζεται τις προσλαμβανόμενες πληροφορίες, την πνευματική προσπάθεια που καταβάλλει γι' αυτό και τις όλες εμπειρίες της ζωής του.

Τα βρέφη (μέχρι την ηλικία των 18 μηνών) αντιλαμβάνονται την τηλεόραση ως πηγή φωτός και ήχου, που ελάχιστα και εντελώς αποσπασματικά τραβά το ενδιαφέρον τους. Ακόμη όμως και τότε δεν μπορούν να συνδυάσουν την παρουσία των ζώων ή των ανθρώπων που ξεχωρίζουν στην οθόνη με το πλαίσιο μιας ιστορίας με νόημα. Μετά την ηλικία των δύομισι ετών, τα νήπια αυξάνουν την ικανότητα συγκέντρωσης της προσοχής τους σε ένα τηλεοπτικό πρόγραμμα, οπότε, συνειδητοποιώντας το περιεχόμενό του, μπορούν να μιμηθούν τα όσα βλέπουν και ακούν σ' αυτό. Επιπλέον, τα νήπια (3-5 ετών) παρακολουθούν τηλεόραση με διάθεση «εξερεύνησής» της: ζητούν δηλαδή να καταλάβουν το νόημα του περιεχομένου ενός προγράμματος, αν και σαφώς αυτό που τα εντυπωσιάζει περισσότερο είναι τα χαρακτηριστικά των ηρώων (ανθρώπινες φιγούρες, κινούμενα σχέδια ή ζώα), η ταχύτητα εναλλαγής των σκηνών, η ένταση του φωτός ή του ήχου κ.τ.λ.³

Τα παιδιά της σχολικής ηλικίας (6-11 ετών) είναι πλέον γνωστικά ώριμα να αντιληφθούν την πλοκή μιας ιστορίας σε τηλεοπτικές συνέχειες και να αναγνωρίσουν τα κίνητρα που κρύβονται πίσω από τις πράξεις των ηρώων, χωρίς να καταβάλουν πλέον μεγάλη γνωστική προσπάθεια γι' αυτό. Ωστόσο συχνά δε διεργάζονται σε βάθος τις πληροφορίες που δέχονται και αντιδρούν σ' αυτές μ' έναν μάλλον επιπόλαιο τρόπο χωρίς περαιτέρω προβληματισμούς. Τέλος, οι έφηβοι (12-17 ετών) παρακολουθούν λιγότερες ώρες τηλεόραση, σπάνια δε μαζί με την οικογένειά τους, αμφισβητώντας πολλούς από τους χαρακτήρες που βλέπουν εκεί και επιδεικνύοντας λιγότερη διάθεση να τους μιμηθούν. Προτιμούν συνήθως προγράμματα που σχετίζονται με τα ενδιαφέροντα της ηλικίας τους (αναζήτηση της ταυτότητας και της ανεξαρτητοποίησής τους, σχέσεις, μουσική κ.τ.λ.) αλλά κινδυνεύουν να γίνουν πιο ευάλωτοι σε προγράμματα που υπερτονίζουν χαρακτήρες με βίαιη ή επιθετική διάθεση, τάσεις αυτοκτονίας ή άλλες αντικοινωνικές συμπεριφορές.^{4,5}

Σύμφωνα με τις συστάσεις της Αμερικανικής Παιδιατρικής Εταιρείας προς τους γονείς, η παρακολού-

θηση της τηλεόρασης πρέπει να είναι από μηδαμινή έως ελάχιστη για τα παιδιά κάτω των τεσσάρων ετών, ενώ για τις υπόλοιπες ηλικίες να μην ξεπερνά τις 10 ώρες εβδομαδιαίως (δηλαδή 1,5 ώρες την ημέρα).⁶

Επιδράσεις στην υγεία των παιδιών από την υπερβολική παρακολούθηση τηλεόρασης

Είναι απ' όλους παραδεκτό ότι η τηλεόραση, αυτή καθεαυτή, δεν είναι κακή. Το πρόβλημα είναι πόση ώρα παρακολουθεί το παιδί TV, μειώνοντας το χρόνο που αφιερώνει στο παιχνίδι και στις σχέσεις με την οικογένεια και τους συνομηθικούς του, στη σχολική του εργασία ή άλλες δημιουργικές δραστηριότητες, καθώς και το τι προγράμματα παρακολουθεί, γιατί αυτά μπορεί να επηρεάσουν και την υπόλοιπη συμπεριφορά του μέσα από τον τρόπο ζωής και επικοινωνίας που παρουσιάζουν.

Εδώ και τρεις τουλάχιστον δεκαετίες, ειδικοί τόσο από το χώρο της υγείας όσο και από το χώρο της παιδαγωγικής έχουν μελετήσει τις αρνητικές επιδράσεις της τηλεόρασης και έχουν ζητήσει τη συνδρομή και άλλων ειδικών προκειμένου να προστατευθούν τα παιδιά και νομοθετικά⁷.

Αυτό που προβλημάτισε ιδιαίτερα τους ερευνητές είναι η ευαισθησία των μικρότερων παιδιών στις τηλεοπτικές διαφημίσεις. Έρευνες έδειξαν ότι μέχρι την ηλικία των 7-8 ετών τα παιδιά δεν αντιλαμβάνονται τις προθέσεις του διαφημιστή και θεωρούν αληθινά και ακριβή όσα τους δείχνει η οθόνη τους. Η ικανότητα του παιδιού να αντιμετωπίζει κριτικά ό,τι προβάλλει η τηλεόραση εξαρτάται από την ηλικία του και όχι από το συνολικό χρόνο τηλεθέασης. Γι' αυτό στα μεγαλύτερα παιδιά οι απαιτήσεις για την αγορά διαφημιζόμενων προϊόντων λιγοστεύουν, σε αντίθεση με τα μικρότερα παιδιά των οποίων η εμμονή για την απόκτησή τους γίνεται συχνά αιτία συγκρούσεων με τους γονείς τους⁸. Επιπλέον, επειδή οι διαφημίσεις που απευθύνονται στα παιδιά αφορούν συνήθως υλικά αγαθά (παιχνίδια, ρούχα κ.τ.λ.) και ανθυγιεινές τροφές (γλυκά, ζαχαρωτά, αναψυκτικά κ.τ.λ.) η τηλεόραση θεωρείται υπεύθυνη ως ένα βαθμό για την καλλιέργεια υλιστικής-καταναλωτικής νοοτροπίας και την υιοθέτηση ανθυγιεινών διατροφικών συνθηκών, οι οποίες επηρεάζουν αρνητικά τη σωματική ανάπτυξη των παιδιών και μακροπρόθεσμα την υγεία τους⁹.

α) Προβλήματα στη βιοσωματική υγεία

Τα τελευταία είκοσι χρόνια έχει διπλασιαστεί το ποσοστό των παχύσαρκων και υπέρβαρων παιδιών τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Αμερική. Παιδιά ακόμη και κάτω των πέντε ετών παρουσιάζουν μια μεγάλη αύξηση του σωματικού τους βάρους, η οποία σχετίζεται αφενός με τις πολλές ώρες που μένουν καθηλωμένα μπροστά στην τηλεόραση και αφετέρου στην «πλήση εγκέφαλου» που υφίστανται από τις διαφημίσεις προϊόντων

πλούσιων σε λιπαρά και ζάχαρη, τα οποία αυξάνουν οξολόνα στις διατροφικές τους προτιμήσεις. Τα συνήθη προβλήματα που σχετίζονται με την παχυσαρκία είναι υπέρταση, αύξηση της χοληστερίνης, καρδιαγγειακά προβλήματα, σακχαρώδης διαβήτης, χαμηλή αυτοεκτίμηση και κατάθλιψη. Δυστυχώς το 85% περίπου των παιδιών που αναπτύσσουν σακχαρώδη διαβήτη είναι υπέρβαρα. Επιπλέον, οι πιθανότητες να παραμείνει κανείς υπέρβαρος και στην ενήλικη ζωή του αυξάνονται από 20% που είναι για τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας στο 80% για τους εφήβους.¹⁰

Η παρακολούθηση της τηλεόρασης για περισσότερο από δύο ώρες την ημέρα σχετίζεται θετικά με την αύξηση του βάρους των παιδιών.^{11,12,13,14} Η σχέση αυτή αποδίδεται όχι μόνο στο γεγονός ότι η παρακολούθηση TV είναι αυτή καθαυτή μια καθιστική δραστηριότητα, η οποία περιορίζει τη φυσική δραστηριότητα του παιδιού, αλλά και στη λήψη «άχρηστων θερμίδων», καθώς οι τηλεθεατές συχνά συνδυάζουν την παρακολούθηση των τηλεοπτικών προγραμμάτων με τη λήψη γευμάτων, σνακ κ.τ.λ.¹⁵ Συγκεκριμένα διαπιστώθηκε ότι παιδιά ηλικίας τεσσάρων ετών που παρακολουθούσαν τηλεόραση 1,1 ώρες την ημέρα προσλάμβαναν 1486 θερμίδες ημερησίως, ενώ αυτά που παρακολουθούσαν 2,4 ώρες προσλάμβαναν 1600 θερμίδες, δημιουργώντας έτσι προϋποθέσεις για να εξελιχθούν σε παχύσαρκα παιδιά.¹⁶

Οι ερευνητές επισημαίνουν ότι η πολύωρη καθήλωση του παιδιού μπροστά στην τηλεόραση σχετίζεται με σοβαρά προβλήματα υγείας, όπως παχυσαρκία, υψηλή χοληστερίνη, ευνοϊκή προδιάθεση για κάπνισμα και κατανάλωση αλκοόλ στην εφηβεία.^{9,12,17} Ερευνητές του Πανεπιστημίου της Καλιφόρνια ύστερα από εξέταση 1081 παιδιών, ηλικίας 2-20 ετών, ανακοίνωσαν ότι όσα παρακολουθούσαν τηλεόραση για δύο με τέσσερις ώρες την ημέρα είχαν δύο φορές περισσότερες πιθανότητες να έχουν υψηλή χοληστερίνη, σε σχέση με αυτά που έβλεπαν πολύ λιγότερο TV, ενώ οι πιθανότητες για εμφάνιση υπερχοληστεριναιμίας τετραπλασιάζονταν, αν η απασχόλησή τους αυτή ξεπερνούσε το παραπάνω όριο.¹⁷ Οι Hancox, Milne, & Poulton (2004)¹² μελέτησαν 1.000 παιδιά από την ηλικία των πέντε μέχρι την ηλικία των είκοσι έξι ετών και διαπίστωσαν ότι στην ενήλικη ζωή τους (26 ετών) το 17% των παχύσαρκων, το 17% των καπνιστών, το 15% αυτών που είχαν υψηλή χοληστερίνη και το 15% αυτών που δεν ασκούσαν τακτικά ανήκαν στα άτομα που παρακολουθούσαν τηλεόραση περισσότερο από δύο ώρες την ημέρα κατά την παιδική και εφηβική τους ηλικία.

Ακρως ανησυχητική είναι επίσης η διαπίστωση ότι οι απότομες εναλλαγές ήχου και εικόνων στην TV επηρεάζουν αρνητικά το νευρικό σύστημα του μικρού παιδιού και προκαλούν προβλήματα που σχετίζονται με το σύνδρομο ελλειμματικής προσοχής. Ερευνητές από το Πανεπιστήμιο της Ουάσινγκτον, οι οποίοι μελέτησαν 1365 παιδιά, ηλικίας ενός και τριών ετών, παρατήρησαν ότι ο κίνδυνος να παρουσιάσουν ελλειμματική προσοχή

στην ηλικία των 7 ετών αυξανόταν κατά 10% με κάθε ώρα τηλεοπτικής παρακολούθησης. Οι ερευνητές απέδωσαν τη σχέση της τηλεόρασης με την ελλειμματική προσοχή όχι στο περιεχόμενο των εκπομπών που έβλεπαν τα παιδιά, το οποίο άλλωστε δε γνώριζαν, αλλά στις αλληπάλληλες εικόνες με μη ρεαλιστική ταχύτητα που χαρακτηρίζει τα περισσότερα παιδικά προγράμματα (κυρίως με κινούμενα σχέδια).¹⁸

β) Προβλήματα στην ψυχοκοινωνική υγεία

Αρνητική θεωρείται η επίδραση της τηλεόρασης και στη γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού, γιατί η παρακολούθησή της είναι μια οπτική, μη λεκτική εμπειρία.¹⁹ Το παιδί όμως μαθαίνει τη μητρική ή μια άλλη γλώσσα μέσα από γλωσσικές επαφές και την αλληλεπίδρασή του με τους συνομηλικούς ή ενήλικους του περιβάλλοντός του^{6,20}. Γενικότερα παρατηρήθηκε αρνητική σχέση ανάμεσα στην τηλεοπτική παρακολούθηση και την ακαδημαϊκή εξέλιξη του παιδιού. Οι Zimmermant & Christakis (2005)²¹ παρατήρησαν ότι όσο περισσότερο τα παιδιά παρακολουθούσαν τηλεόραση πριν την ηλικία των 3 ετών τόσο χειρότερη επίδοση είχαν στα τεστ μαθηματικών και ανάγνωσης κατά την ηλικία των 6 και 7 ετών. Η παρακολούθηση όμως εκπαιδευτικών προγραμμάτων στην ηλικία των 2-3 ετών είχε ως αποτέλεσμα υψηλότερες επιδόσεις στο λεξιλόγιο, στην αναγνώριση γραμμάτων και λέξεων και στις προαναγνωστικές δεξιότητες, όταν τα παιδιά γίνονταν τριών ετών²². Οι Hancox, Milne, & Poulton (2005)²³ σε μακροχρόνια έρευνά τους διαπίστωσαν ότι τα παιδιά τα οποία παρακολουθούσαν ελάχιστα τηλεόραση από την ηλικία των 5 έως 15 ετών είχαν τις μεγαλύτερες πιθανότητες να είναι απόφοιτοι Πανεπιστημίου στα 26 τους χρόνια ανεξάρτητα από το δείκτη νοημοσύνης και την κοινωνικοοικονομική τους κατάσταση, ενώ όσα παρακολουθούσαν περισσότερο από τρεις ώρες την ημέρα συχνά εγκατέλειπαν το σχολείο από την εφηβική τους ακόμη ηλικία.

Πληθώρα ερευνών έχει επίσης ασχοληθεί με την επίδραση της τηλεοπτικής βίας και επιθετικότητας στη συμπεριφορά των παιδιών και των εφήβων. Για το θέμα αυτό υποστηρίχθηκαν ποικίλες απόψεις, συχνά αντικρουόμενες. Από τη μια πλευρά βρίσκονται οι ερευνητές, οι οποίοι θεωρούν ότι η τηλεόραση συμβάλλει σημαντικά στην ανάπτυξη αντικοινωνικής συμπεριφοράς, καθώς παρατηρήθηκε αύξηση της επιθετικότητας σε παιδιά και εφήβους μετά την παρακολούθηση βίαιων τηλεοπτικών σκηνών^{24,25} και θετική σχέση ανάμεσα στην παρακολούθηση τηλεοπτικής βίας κατά την παιδική και εφηβική ηλικία και την επιθετική συμπεριφορά κατά την ενηλικίωση.^{26,27} Από την άλλη πλευρά είναι οι ερευνητές οι οποίοι υποστηρίζουν ότι η προβαλλόμενη τηλεοπτική βία μόνο κατά ένα μικρό ποσοστό ευθύνεται για την επιθετικότητα του ατόμου, η οποία επηρεάζεται από ποικίλους άλλους παράγοντες, κοινωνικούς, προσωπικούς, προβλήματα υγείας κ.τ.λ.^{28,29,30} Σύμφωνα με νεότερες μελέτες, η τηλεοπτική βία έχει σημαντική βραχυπρόθεσμη επίδραση, με πιθανή την εμφάνιση επιθετι-

κής συμπεριφοράς ή φόβου στα μικρότερα παιδιά και κυρίως στα αγόρια, οι αποδείξεις όμως για την επίδρασή της στα μεγαλύτερα παιδιά και για μακροπρόθεσμες επιπτώσεις σε όλη τις ηλικίες δεν έχουν ακόμη πλήρως τεκμηριωθεί.³¹

Τέλος, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η παρακολούθηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων, προσαρμοσμένων στις ψυχοκοινωνικές ανάγκες των παιδιών διαφόρων ηλικιών, διευρύνει τις γνώσεις και τα ενδιαφέροντά τους και τα ευαισθητοποιεί στα σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα. Ο ρόλος των γονιών και των εκπαιδευτικών είναι καταλυτικός για: α) την ανάπτυξη κριτικής στάσης προς ό,τι προβάλλει η τηλεόραση, β) την καλλιέργεια αισθητικού και ποιοτικού κριτηρίου και γ) την άσκηση αυτοελέγχου (π.χ. να κλείνουν τα παιδιά μόνα τους την TV, όταν δεν έχει κάτι που τα ενδιαφέρει ή να αλληιάζουν πρόγραμμα για το σωστό λόγο)

Τηλεόραση και προσχολική ηλικία

Ο τρόπος με τον οποίο το παιδί της προσχολικής ηλικίας αντιλαμβάνεται τον κόσμο διαφέρει απ' αυτόν των μεγαλύτερων παιδιών. Τα νήπια πιστεύουν σε ό,τι βλέπουν, δηλαδή στο πώς φαίνονται τα πράγματα. Για παράδειγμα χαρακτηρίζουν μια φιγούρα κινούμενων σχεδίων ως «καλή» ή «κακή» από την εμφάνισή της και τη χροιά της φωνής της. Γι' αυτό και τα νήπια τρομοκρατούνται στη θέα μιας φιγούρας grotesque, όπως είναι η τρομακτική μορφή ενός δράκου ή ενός άγριου πειρατή κ.τ.λ. Έτσι ένα άσχημο πρόσωπο ή μια άγρια φωνή θα τα επηρεάσει περισσότερο από τις πράξεις ή τα κίνητρά της που είναι ευγενή. Και επειδή δεν είναι ξεκάθαρα στο μυαλό των μικρών παιδιών τα όρια μεταξύ πραγματικότητας και φαντασίας συχνά φοβούνται ότι αυτό που βλέπουν στην οθόνη τους θα συμβεί και στη δική τους ζωή.

Τα νήπια ταραζούνται συναισθηματικά από: α) "κακά" ζώα, τέρατα, μάγισσες και άηλες τρομακτικές φιγούρες, ειδικά όταν μεταμορφώνονται από μια συνηθισμένη σε μια grotesque φιγούρα, β) εικόνες φυσικών καταστροφών (π.χ. από ένα σεισμό ή ένα τυφώνα) και ατυχημάτων (π.χ. από ένα αεροπορικό δυστύχημα ή ένα ναυάγιο) ή ζωντανές εικόνες έντονης βίας (π.χ. απειλή με μαχαίρι ή τρομοκρατική επίθεση), γ) ιστορίες με θέμα το θάνατο γονιών ή τον κίνδυνο που διατρέχει ένα παιδί (ακόμα και αν αυτές αφορούν ζώα, όπως είναι το «Lion King» ή το «Bambi»), δ) έντονους και διαπεραστικούς ήχους (π.χ. μια κραυγή ή μια απειλητική φωνή).³²

Δυστυχώς πολλά κινούμενα σχέδια, που είναι στις άμεσες προτιμήσεις των παιδιών, έχουν τα παραπάνω χαρακτηριστικά και έτσι τα νήπια εκτίθενται σχεδόν καθημερινά σε σκηνές βίας και επιθετικότητας. Οι περιορισμοί μάλιστα που θέτει η νοτική τους ανάπτυξη στην ηλικία αυτή δεν τους επιτρέπουν να διεργαστούν τις πληροφορίες που δέχονται σε ένα σωστό πλαίσιο,

οπότε παρερμηνεύουν τα κίνητρα των ηρώων ή τις συνέπειες των πράξεών τους. Γι' αυτό και υπάρχει κίνδυνος να μιμηθούν τα παιδιά την επιθετική συμπεριφορά των ηρώων ενός τηλεοπτικού προγράμματος συνειδητά ή ασυνείδητα.³³

Η μιμητική συμπεριφορά του νηπίου μπορεί ωστόσο να αξιοποιηθεί και θετικά από την τηλεόραση, αν αυτή προβάλλει παραδείγματα «ηρώων» με σωστή συμπεριφορά. Στο χώρο της υγείας πολλές φορές χρησιμοποιούνται video ή DVD με πρωταγωνιστή ένα άρρωστο παιδί, το οποίο εξηγεί γιατί μια επώδυνη ιατρική εξέταση είναι απαραίτητη, γίνεται μοντέλο μιας ήρεμης συμπεριφοράς καθώς υποβάλλεται σ' αυτήν ή διδάσκει ειδικές ασκήσεις αναπνοών, ενώ παραμένει ξαπλωμένο ακίνητο.³⁴

Η νηπιακή ηλικία θεωρείται ιδιαίτερα κρίσιμη για την εδραίωση συμπεριφορών που αφορούν στην παρακολούθηση τηλεόρασης, καθώς αυτές οι συμπεριφορές (ώρες παρακολούθησης και προτιμήσεις σε προγράμματα με περισσότερη ή λιγότερη βία και ένταση) θα ακολουθήσουν το παιδί και σε όλη τη διάρκεια της παιδικής του ηλικίας.³⁵ Για όλους τους παραπάνω λόγους, η ευθύνη των γονέων είναι τεράστια. Συνιστάται να παρακολουθούν τηλεόραση μαζί με τα παιδιά τους, ώστε να συζητούν μαζί τους και να τα ηρεμούν, όταν τα βλέπουν αναστατωμένα ή να τους εξηγούν ποιες είναι οι σωστές συμπεριφορές και πώς θα αποφύγουν ένα «κακό». Με τον τρόπο αυτό βοηθούν τα παιδιά τους να ερμηνεύουν πιο σωστά το «υλικό» των τηλεοπτικών προγραμμάτων και εμποδίζουν την αρνητική επίδραση της βίας στη διαμόρφωση στάσεων και συμπεριφορών. Επενδύουν επίσης στην ανάπτυξη κριτικής σκέψης των παιδιών τους και στην καλλιέργεια της σωστής επιλογής προγραμμάτων.

Σκοπός

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν να μελετήσει τα χαρακτηριστικά της παρακολούθησης τηλεόρασης από παιδιά προσχολικής ηλικίας στην Ελλάδα. Ειδικότερα, διερευνήθηκαν οι συνθήκες παρακολούθησης και η σχέση τηλεόρασης και παιδικού βιβλίου καθώς και αν αυτά σχετίζονται με δημογραφικούς παράγοντες.

Υλικό-Μέθοδος

Η έρευνα έγινε με τη χρήση ερωτηματολογίου, το οποίο περιλάμβανε 23 ερωτήσεις, προεπιλεγμένων απαντήσεων. Από αυτές, έξι ερωτήσεις αφορούσαν σε βιογραφικά στοιχεία των παιδιών, τρεις στο χρόνο τηλεθέασης των παιδιών, έξι στις συνθήκες παρακολούθησης της τηλεόρασης (επιλογή προγραμμάτων, μοναχική-ομαδική παρακολούθηση, συζήτηση γονέων και παιδιών, προτιμώμενες από τα παιδιά εκπομπές, επιδράσεις της τηλεόρασης στα παιδιά), επτά ερωτήσεις (με τέσσερις

υποερωτήσεις) στη σχέση τηλεόρασης και παιδικού βιβλίου και μία που αφορούσε στη γνώμη των γονέων για τα παιδικά προγράμματα της ελληνικής τηλεόρασης.

Τους μήνες Σεπτέμβριο-Οκτώβριο 2005 μοιράστηκαν 400 ερωτηματολόγια σε δέκα τυχαία επιλεγμένους παιδικούς σταθμούς των νομών Θεσσαλονίκης, Πιερίας, Κιλίκης, Πέλλας, Ροδόπης και Λαρίσης. Τα ερωτηματολόγια τοποθετημένα σε φακέλους μοιράστηκαν στα παιδιά των παιδικών σταθμών για να τα συμπληρώσουν οι γονείς τους στο σπίτι και στη συνέχεια να τα επιστρέψουν στους παιδικούς σταθμούς. Επιστράφηκαν συμπληρωμένα 355 (88,7%) ερωτηματολόγια.

Στατιστική ανάλυση

Η ανάλυση των δεδομένων έγινε με το στατιστικό πακέτο SPSS και περιλαμβάνει α) frequency statistics και cross-tabulation statistics (chi-square, degrees of freedom, significance of value) και β) σύγκριση μέσων όρων (t test). Το επίπεδο σημαντικότητας ορίστηκε στο $p < 0,05$

Αποτελέσματα

Από τα συμπληρωμένα ερωτηματολόγια, 143 (40,3%) προέρχονταν από αστικές περιοχές, 114 (32,1%) από ημιαστικές και 98 (27,6%) από αγροτικές περιοχές. Οι γονείς που απάντησαν σε αυτά είχαν νήπια από τα οποία τα 179 (50,4%) ήταν αγόρια και τα 176 (49,6%) κορίτσια ηλικίας 2-6 ετών. 225 (69%) παιδιά προέρχονταν από οικογένειες ανώτερου κοινωνικοοικονομικού επιπέδου και 101 (28,5%) από χαμηλότερο. Με βάση το επάγγελμα του πατέρα, στο ανώτερο επίπεδο εντάχθηκαν οι οικογένειες των οποίων ο πατέρας ήταν: ελεύθερος επαγγελματίας-επιστήμονας, υπάλληλος γραφείου (δημόσιος υπάλληλος, ιδιωτικός υπάλληλος, υπάλληλος οργανισμών), έμπορος, ενώ στο χαμηλό επίπεδο ήταν: αγρότης, εργάτης-τεχνίτης, προσωπικές υπηρεσίες (ελεύθερα τεχνικά επαγγέλματα).³⁶

Όσον αφορά στην εκπαίδευση, υπήρχαν 61 (17,1%) μητέρες με υποχρεωτική εκπαίδευση, 148 (41,7%) με εκπαίδευση Λυκείου και 146 (41,2%) με ανώτατη εκπαίδευση, ενώ οι πατέρες ήταν: 86 (24,2%) με υποχρεωτική εκπαίδευση, 145 (40,8%) με εκπαίδευση Λυκείου και 124 (35%) με ανώτατη εκπαίδευση.

Χρόνος τηλεθέασης των παιδιών

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των γονέων τα περισσότερα ελληνικά νοικοκυριά (60,6%) έχουν δύο συσκευές τηλεόρασης (11% έχουν τρεις και 28,4% μία τηλεόραση). Τα περισσότερα παιδιά προσχολικής ηλικίας παρακολουθούν τηλεόραση μία με δύο ώρες τις καθημερινές και δύο ή περισσότερες ώρες τις αργίες (πίν.1).

Πίνακας 1. Αριθμός και ποσοστό (%) των παιδιών ανάλογα με το χρόνο τηλεθέασης

Χρόνος	Καθημερινές		Αργίες	
	N	%	N	%
30 λεπτά	74	20,8	45	12,7
60 λεπτά	148	41,7	82	23,1
120 λεπτά	97	27,3	130	36,6
Ανω των 120 λεπτών	36	10,1	98	27,7
Σύνολο	355	100	355	100

Κατά τις αργίες ο χρόνος τηλεθέασης των παιδιών αυξάνει σημαντικά (paired t = -11,600, $p < 0,01$). Ο χρόνος αυτός αυξάνει σημαντικά και ανάλογα με την ηλικία των παιδιών τόσο κατά τις καθημερινές ($t = -3,500$, $p < 0,01$), όσο και κατά τις αργίες ($t = -3,174$, $p < 0,01$). Συγκεκριμένα τα παιδιά ηλικίας 4-6 ετών παρακολουθούν τηλεόραση περισσότερο από τα μικρότερα παιδιά.

Συνθήκες παρακολούθησης της τηλεόρασης

Τα περισσότερα παιδιά ενημερώνουν τους γονείς τους για την επιθυμία τους να δουν τηλεόραση (πίν. 2). Παρακολουθούν διάφορα προγράμματα μαζί με τους γονείς τους (48,7%) ή άλλα πρόσωπα (25,1%). Το ποσοστό των παιδιών, τα οποία βλέπουν τηλεόραση μόνα ανέρχεται στο 26,2%.

Πίνακας 2. Αριθμός και ποσοστό (%) των γονέων ανάλογα με την αντιμετώπιση της επιθυμίας του παιδιού να δει τηλεόραση

Μορφές συμπεριφοράς	N	%
Δεν ενημερώνονται οι γονείς	65	18,3
Ενημερώνονται οι γονείς και διαφωνούν	85	23,9
Ενημερώνονται οι γονείς και συμφωνούν	159	44,8
Το παιδί πράττει όπως θέλει	41	11,5
Οι γονείς έχουν άγνοια	5	1,4
Σύνολο	355	100

Οι περισσότεροι γονείς επεμβαίνουν στην επιλογή των προγραμμάτων και συζητούν με τα παιδιά τους για ό,τι βλέπουν στην τηλεόραση (πίν. 3).

Παρατηρήθηκε ότι η συχνότητα επέμβασης των γονέων στην επιλογή των προγραμμάτων εξαρτάται από το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο της οικογένειας ($\chi^2 = 10,946$, $df = 4$, $p < 0,05$) και το μορφωτικό επίπεδο της

Πίνακας 3. Αριθμός και ποσοστό (%) των γονέων ανάλογα με τη συχνότητα επέμβασης στην επιλογή των προγραμμάτων και τη συζήτηση με το παιδί

Συχνότητα	Γονείς			
	Επέμβαση στην επιλογή		Συζήτηση με το παιδί	
	N	%	N	%
Καθόλου	3	0,8	5	1,5
Σπάνια	22	6,2	26	7,3
Κάποιες φορές	86	24,2	109	30,7
Συχνά	117	33,0	134	37,7
Πολύ συχνά	127	35,8	81	22,8
Σύνολο	355	100	355	100

μητέρας ($\chi^2 = 22,619$, $df = 8$, $p < 0,01$). Οι οικογένειες ανώτερου κοινωνικοοικονομικού επιπέδου και οι οικογένειες με μητέρα ανώτατης εκπαίδευσης επεμβαίνουν στην επιλογή των προγραμμάτων που βλέπουν τα παιδιά τους συχνότερα από τις οικογένειες χαμηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου και τις οικογένειες στις οποίες η μητέρα έχει μόνο υποχρεωτική εκπαίδευση. Στατιστικά σημαντική αλληλεπίδραση παρατηρήθηκε και ανάμεσα στη συζήτηση των γονέων με τα παιδιά τους για ό,τι βλέπουν στην τηλεόραση και α) την περιοχή διαμονής της οικογένειας ($\chi^2 = 17,774$, $df = 8$, $p < 0,05$), β) το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο της οικογένειας ($\chi^2 = 16,854$, $df = 4$, $p < 0,01$) και γ) το μορφωτικό επίπεδο της μητέρας ($\chi^2 = 27,171$, $df = 8$, $p < 0,01$). Οι οικογένειες αστικών περιοχών, ανώτερων κοινωνικοοικονομικών στρωμάτων και με μητέρα ανώτατης εκπαίδευσης συζητούν με τα παιδιά τους περισσότερο απ' αυτές αγροτικών περιοχών, με χαμηλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο και με μητέρα που έχει μόνο υποχρεωτική εκπαίδευση.

Ο λόγος για τον οποίο οι γονείς επιτρέπουν στα μικρά παιδιά να παρακολουθούν τηλεόραση είναι η ψυχαγωγία (πίν. 4). Το σύνολο σχεδόν των παιδιών παρακολουθούν τα κινούμενα σχέδια για ψυχαγωγικούς

Πίνακας 4. Αριθμός και ποσοστό (%) των γονέων ανάλογα με το σκοπό χρήσης της τηλεόρασης στα παιδιά

Σκοπός	Γονείς	
	N	%
Ψυχαγωγία	209	58,9
Απλή απασχόληση	72	20,3
Γνώσεις	49	13,8
Γνώσσα	25	7,0
Σύνολο	355	100

κυρίως λόγους. Διαφημίσεις παρακολουθεί-μαζί με άλλες εκπομπές- το 18,7% των παιδιών (πίν. 5).

Πίνακας 5. Αριθμός και ποσοστό (%) των παιδιών ανάλογα με τα προγράμματα που παρακολουθούν

Προγράμματα	Παιδιά	
	N	%
Κινούμενα σχέδια	218	61,4
Σήριαλ	5	1,4
Ταινίες	4	1,1
Διαφημίσεις	7	2,0
ντοκιμαντέρ	4	1,1
Καμία προτίμηση	9	2,5
Κινούμενα σχέδια-σήριαλ	23	6,5
Κινούμενα σχέδια-ταινίες	16	4,5
Κινούμενα σχέδια-διαφημίσεις	40	11,3
Κινούμενα σχέδια-ντοκιμαντέρ	5	1,4
Κινούμενα σχέδια-σήριαλ-διαφημίσεις	4	1,1
Κινούμενα σχέδια-ταινίες-διαφημίσεις	12	3,4
Κινούμενα σχέδια-σήριαλ-ταινίες	5	1,4
Σήριαλ-διαφημίσεις	2	0,6
Ταινίες-διαφημίσεις-ντοκιμαντέρ	1	0,3
Σύνολο	355	100

Η πλειονότητα των παιδιών (71,8%) επηρεάζεται σε πολλούς τομείς ζωής από την τηλεόραση, τα αγόρια μάλιστα σημαντικά περισσότερο από τα κορίτσια ($\chi^2 = 7,191$, $df = 1$, $p < 0,01$). Η επίδραση αυτή εκδηλώνεται κυρίως με την απαίτηση να τους αγοράσουν οι γονείς τους πράγματα που διαφημίζονται στην τηλεόραση (πίν. 6).

Πίνακας 6. Αριθμός και ποσοστό (%) των παιδιών ανάλογα με τις επιδράσεις της τηλεόρασης στο παιδί

Επιδράσεις της τηλεόρασης	N	%
Καθημερινές συνήθειες	43	16,9
Αγορά αντικειμένων	138	54,1
Λεξιλόγιο	52	20,4
Μίμηση των τηλεοπτικών ηρώων	7	2,7
Αγορά αντικειμένων-λεξιλόγιο	11	4,3
Συνήθειες-αντικείμενα-λεξιλόγιο	4	1,6
Σύνολο	355	100

Τηλεόραση και παιδικό βιβλίο

Για το παιδί της προσχολικής ηλικίας η κυριότερη δραστηριότητα κατά τον ελεύθερο χρόνο του στο σπίτι είναι το παιχνίδι (η ασχολία του με παιχνίδια) τόσο όταν είναι μόνο του, όσο και όταν βρίσκεται με άλλα παιδιά (πίν. 7).

Πίνακας 7. Αριθμός και ποσοστό (%) των παιδιών ανάλογα με τις δραστηριότητές τους στο σπίτι, όταν είναι μόνο ή με άλλα παιδιά

Δραστηριότητες	Παιδιά μόνο		Παιδιά με παρέα	
	N	%	N	%
Τηλεόραση	43	12,1	9	2,5
Παιχνίδια	263	74,1	318	89,6
Ηλεκτρονικός υπολογιστ.	20	5,6	17	4,8
Βιβλία	29	8,2	11	3,1
Σύνολο	355	100	355	100

Στις αστικές περιοχές όμως είναι σημαντικά περισσότερα τα παιδιά που ασχολούνται με ηλεκτρονικούς υπολογιστές και βιβλία, όταν είναι με άλλα παιδιά στο σπίτι, απ' ό,τι στις ημιαστικές/αγροτικές περιοχές ($\chi^2=17,644$, $df=6$, $p<0,01$).

Σχετικά με τον ανταγωνισμό τηλεόρασης και παιδικού βιβλίου κατά την προσχολική ηλικία παρατηρήθηκε ότι το 35% των παιδιών και το 24,5% των γονέων αγόρασαν παιδικά βιβλία επηρεασμένοι από κάτι που είδαν στην τηλεόραση. Στις αστικές περιοχές ο αριθμός των παιδιών που ζήτησαν να αγοράσουν κάποιο βιβλίο επηρεασμένα από την τηλεόραση ήταν σημαντικά μεγαλύτερος από τον αριθμό των παιδιών των αγροτικών περιοχών ($\chi^2=7,021$, $df=2$, $p<0,05$). Από την άλλη πλευρά το 27% των παιδιών διακόπτει και το 26,5% των γονέων θα διέκοπτε την ανάγνωση μιας παιδικής ιστορίας για χάρη της τηλεόρασης. Αιτία της διακοπής είναι για τα παιδιά η παρακολούθηση κάποιας ψυχαγωγικής εκπομπής. Οι γονείς δηλώνουν ότι θα διέκοπταν την ανάγνωση μιας παιδικής ιστορίας προκειμένου να παρακολουθήσουν τα παιδιά εκπαιδευτική τηλεόραση (πίν.8). Το ποσοστό αυτό των γονέων είναι σημαντικά μεγαλύτερο στις αγροτικές/ημιαστικές περιοχές και μικρότερο στις αστικές ($\chi^2=6,489$, $df=2$, $p<0,05$).

Όσον αφορά στα παιδικά προγράμματα της ελληνικής τηλεόρασης, όπως έχουν σήμερα, η πλησιονότητα των γονέων τα θεωρεί χαμηλής ποιότητας (κακή 23,7%, μέτρια 53,7%, καλή 17,2%, πολύ καλή 2,5%).

Πίνακας 8. Αριθμός και ποσοστό (%) παιδιών και γονέων ανάλογα με την αιτία για την οποία θα διέκοπταν την ανάγνωση μιας παιδικής ιστορίας

Αιτίες	Παιδιά		Γονείς	
	N	%	N	%
Διαφημίσεις	17	17,5	2	2,1
Ψυχαγωγική εκπομπή	73	75,3	39	41,5
Εκπαιδευτική τηλεόραση	6	6,2	50	53,2
Άλλο	1	1,0	3	3,2
Σύνολο	97	100	94	100

Συζήτηση

Σήμερα η τηλεόραση αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητας των γονέων και των παιδιών. Στις αναπτυγμένες χώρες τα περισσότερα νοικοκυριά διαθέτουν δύο ή περισσότερες συσκευές τηλεόρασης. Τα παιδιά σχολικής ηλικίας αφιερώνουν στην παρακολούθησή της περισσότερο από το 50% του ελεύθερου χρόνου τους³¹, ενώ τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας διαθέτουν για την τηλεόραση τον περισσότερο χρόνο απ' όλη τα ηλεκτρονικά μέσα.³⁷

Η παρούσα έρευνα έδειξε ότι ο χρόνος παρακολούθησης τηλεόρασης κατά την προσχολική ηλικία αυξάνεται σταδιακά. Τα παιδιά 4-6 ετών βλέπουν τηλεόραση περισσότερο από τα μικρότερα παιδιά, πιθανόν, γιατί κοιμούνται λιγότερο κι έχουν περισσότερο ελεύθερο χρόνο. Ο χρόνος αυτός αυξάνεται κατά τις αργίες και αν συνδυαστεί με την αδυναμία των νηπίων να απασχοληθούν μόνο τους σε δραστηριότητες έξω από το σπίτι, για λόγους ασφαλείας, δικαιολογείται η αύξηση του χρόνου παρακολούθησης της τηλεόρασης κατά τις αργίες. Έχει ωστόσο διαπιστωθεί ότι όσο λιγότερο τα μικρά παιδιά παίζουν έξω από το σπίτι τόσο περισσότερο χρόνο περνούν μπροστά στην τηλεόραση.⁴¹

Συναφείς έρευνες έδειξαν ότι ο χρόνος τηλεθέασης αυξάνεται μέχρι την ηλικία των 12 ή 13 ετών και ελαττώνεται μετά την ηλικία αυτή.³⁸ Στην Ελλάδα τα παιδιά ηλικίας 5,5-6,5 ετών παρακολουθούν τηλεόραση κατά μέσο όρο λιγότερο από τα παιδιά σχολικής ηλικίας.³⁹ Στις Η.Π.Α. τα παιδιά προσχολικής ηλικίας παρακολουθούν τηλεόραση περίπου τέσσερις ώρες την ημέρα, στον Καναδά 1-5 ώρες την ημέρα³⁷, στην Τουρκία περισσότερο από δύο ώρες την ημέρα⁴⁰ και στην Ελλάδα κατά μέσο όρο 1,5 ώρα την ημέρα.³⁹ Οι παραπάνω διαφορές αποδόθηκαν στη διαφορετική τηλεοπτική κουζίνα των λαών, στα ερευνητικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν καθώς και στο χρόνο διεξαγωγής της έρευνας.^{39,40} Για παράδειγμα, το χειμώνα τα παιδιά

παρακολουθούν τηλεόραση περισσότερο απ' ό,τι το καλοκαίρι.³⁷

Άλλοι παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν το χρόνο τηλεθέασης των παιδιών είναι η περιοχή διαμονής της οικογένειας, το μορφωτικοοικονομικό επίπεδο των γονέων και το φύλο του παιδιού. Παρατηρήθηκε ότι τα παιδιά που ζούσαν σε αγροτικές περιοχές και αυτά που είχαν γονείς με χαμηλό μορφωτικοοικονομικό επίπεδο παρακολουθούσαν τηλεόραση περισσότερο από τα παιδιά που ζούσαν σε αστικές περιοχές ή είχαν γονείς με ανώτερο μορφωτικοοικονομικό επίπεδο^{12,42,43,44} και ότι τα κορίτσια παρακολουθούσαν τηλεόραση περισσότερο από τα αγόρια.⁴³ Στην παρούσα έρευνα δεν παρατηρήθηκε σημαντική επίδραση των παραπάνω παραγόντων στο χρόνο παρακολούθησης της τηλεόρασης. Παρόμοια αποτελέσματα είχε και η έρευνα του Β. Οικονομίδη³⁹ σε παιδιά ηλικίας 5,5-6,5 ετών, στην οποία διαπιστώθηκε ότι ο μέσος όρος τηλεθέασης των παιδιών ήταν 1,5 ώρα τις καθημερινές και 2,5 ώρες τις αργίες. Με βάση τα αποτελέσματα των δύο ερευνών θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι ο χρόνος παρακολούθησης της τηλεόρασης από τα παιδιά στην Ελλάδα κατά την προσχολική ηλικία, σε γενικές γραμμές, κινείται στις προδιαγραφές της Αμερικανικής Παιδιατρικής Εταιρείας.

Σύμφωνα με μακροχρόνιες έρευνες η επίδραση της τηλεόρασης στα παιδιά δεν οφείλεται στην τηλεόραση ως μέσο αλλά στο περιεχόμενό της και στον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά αντιδρούν σε αυτό. Η έρευνα των Anderson, Huston, Schmitt, Linebarger, & Wright⁹ έδειξε ότι η παρακολούθηση τηλεοπτικών σκηνών βίας κατά την προσχολική ηλικία σχετιζόταν με επιθετική συμπεριφορά κατά την εφηβεία μόνο όταν τα μικρά παιδιά ταυτιζόνταν και υιοθετούσαν την επιθετική συμπεριφορά των τηλεοπτικών ηρώων στα παιχνίδια και στις συνομιλίες τους. Εκτός όμως από τη βιαιότητα, τα τηλεοπτικά προγράμματα προβάλλουν κι άλλα στοιχεία της σύγχρονης κοινωνίας καθώς αναπαριστούν τρόπους ζωής, προωθούν προϊόντα, μεταβιβάζουν αξίες, γνώσεις και στερεότυπα. Όλα αυτά, τα παιδιά, εξαιτίας της περιορισμένης νοητικής τους ανάπτυξης και της έλλειψης εμπειριών από τη ζωή^{31,8,45}, δεν τα αντιλαμβάνονται τα πράγματα όπως οι ενήλικοι τηλεθεατές. Ειδικότερα τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας αντιλαμβάνονται τις τηλεοπτικές σκηνές ως μεμονωμένα επεισόδια, χωρίς σύνδεση μεταξύ τους, με αποτέλεσμα να μην ξεχωρίζουν τις διαφημίσεις από το κανονικό πρόγραμμα⁸, δυσκολεύονται να ξεχωρίσουν το πραγματικό από το φανταστικό και ο εγωκεντρισμός τους τα εμποδίζει να αντιληφθούν την άποψη του άλλου και να ερμηνεύσουν σωστά τις ενέργειες των προσώπων. Γι' αυτό επιβάλλεται, όπως προαναφέρθηκε, η ενεργός συμμετοχή των γονέων κατά την παρακολούθηση της τηλεόρασης από τα παιδιά.

Οι γονείς με τον έλεγχο και τις παρεμβάσεις τους μπορούν να αυξήσουν τις θετικές και να περιορίσουν τις αρνητικές συνέπειες της τηλεόρασης. Η παρούσα έρευ-

να έδειξε ότι στη Β. Ελλάδα και τη Θεσσαλία η πλειονότητα των παιδιών ηλικίας 2-6 ετών παρακολουθούν τηλεόραση μαζί με τους γονείς τους ή άλλα πρόσωπα. Ανησυχία όμως προκαλεί το εύρημά μας ότι αρκετά παιδιά ήδη από την ηλικία αυτή βλέπουν τηλεόραση μόνα. Η τάση αυτή ενθαρρύνει όλο και περισσότερα παιδιά σχολικής ηλικίας να είναι μόνα μπροστά σε μια τηλεόραση^{40,38}, με αποτέλεσμα ο έλεγχος των γονέων να περιορίζεται συνεχώς. Σήμερα όλο και περισσότεροι γονείς αναφέρουν ότι βάζουν κανόνες στα παιδιά τους για την παρακολούθηση τηλεόρασης αλλά δυσκολεύονται να τους τηρήσουν.⁴⁶ Στην παρούσα έρευνα οι γονείς αναφέρουν ότι τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας τους ενημερώνουν για την επιθυμία τους να δουν τηλεόραση, οι ίδιοι επεμβαίνουν στην επιλογή των προγραμμάτων και συζητούν μαζί τους γι' αυτά. Υπό τις συνθήκες αυτές η παρακολούθηση της τηλεόρασης μπορεί να είναι μια θετική εμπειρία για τα παιδιά. Οι γονείς με την παρέμβασή τους έχουν τη δυνατότητα αφενός να προστατεύσουν τα παιδιά τους από ακατάλληλες εκπομπές και αφετέρου να τα διευκολύνουν στο να κατανοήσουν καλύτερα ό,τι βλέπουν. Τα ευρήματά μας δείχνουν ότι αυτό ισχύει κυρίως για τις οικογένειες με ανώτερο κοινωνικομορφωτικό επίπεδο, ίσως γιατί αυτές έχουν την τάση να ασχολούνται γενικά περισσότερο από τις αντίστοιχες χαμηλότερου επιπέδου με δραστηριότητες που σχετίζονται με την ακαδημαϊκή και πολιτιστική ανάπτυξη των παιδιών τους, π. χ. διαβάζουν συχνότερα βιβλία στα παιδιά, συζητούν μαζί τους, επισκέπτονται παιδικές βιβλιοθήκες κ.τ.λ.⁴⁷

Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας αυτής η πλειοψηφία των μικρών παιδιών επηρεάζεται από την τηλεόραση. Ο μεγάλος αριθμός παιδιών τα οποία ζητούν από τους γονείς τους να τους αγοράσουν αντικείμενα που διαφημίζονται εκεί δείχνει ότι η τηλεόραση συμβάλλει στη διαμόρφωση καταναλωτικής νοοτροπίας ήδη από την προσχολική ηλικία. Η διαφήμιση όμως, όταν αφορά πνευματικά αγαθά, μπορεί να έχει θετικά αποτελέσματα. Στην παρούσα έρευνα αρκετοί γονείς ανέφεραν ότι τα παιδιά τους ζήτησαν αλλά και οι ίδιοι αγόρασαν παιδικά βιβλία, επηρεασμένοι από ερεθίσματα που δέχθηκαν από την τηλεόραση. Το γεγονός αυτό, με δεδομένη τη σπανιότητα τηλεοπτική προβολή παιδικών βιβλίων για τα μικρότερα παιδιά, είναι ενδεικτικό του ρόλου που μπορεί να παίξει η τηλεόραση στη διάδοση του παιδικού βιβλίου και στην ανάπτυξη της παιδικής φιλιαναγνωσίας. Από την άλλη πλευρά αρκετοί γονείς, περισσότεροι στις αγροτικές/ημιαστικές περιοχές και λιγότεροι στις αστικές, ανέφεραν ότι θα διέκοπταν την ανάγνωση μιας ιστορίας για να παρακολουθήσουν τα παιδιά τους τηλεόραση. Το εύρημα αυτό είναι ενδεικτικό της μεγαλύτερης αποδοχής που έχει η τηλεόραση στις σχετικά υποβαθμισμένες περιοχές αλλά και της δυνατότητάς της να λειτουργήσει αντισταθμιστικά για τη γνωστική ανάπτυξη των παιδιών των περιοχών αυτών. Έχει ήδη διαπιστωθεί ότι τα τηλεοπτικά εκπαιδευτικά προγράμματα ανάλογα με το περιεχόμενό τους μπορούν να υποστηρίξουν την ανάπτυξη συγκεκριμένων ικανοτήτων και

δεξιότητων, ιδίως στα παιδιά που δε δέχονται ανάλογα ερεθίσματα από το κοινωνικό τους περιβάλλον⁹. Συγκεκριμένα η παρακολούθηση εκπαιδευτικής τηλεόρασης στο σπίτι συνέβαλε στην ανάπτυξη των προαναγνωστικών δεξιοτήτων των νηπίων ακόμα και όταν υπήρχαν δυσμενείς οικογενειακές συνθήκες (οικονομικά προβλήματα, προβλήματα υγείας της μητέρας), οι οποίες επηρεάζουν αρνητικά την ανάπτυξη τέτοιων ικανοτήτων.⁴⁸

Συμπερασματικά, η τηλεόραση είναι ένα μέσο μαζικής επικοινωνίας, το οποίο απευθύνεται σε όλες τις ηλικίες, ιδιαίτερη όμως προσοχή χρειάζεται κατά την προσχολική ηλικία. Ο τρόπος με τον οποίο θα χρησιμοποιηθεί μπορεί να αυξήσει τις θετικές και να περιορίσει τις αρνητικές της συνέπειες. Σ' αυτό μπορούν να συμβάλουν τόσο η πολιτεία όσο και η οικογένεια. Η πολιτεία, με τη ρύθμιση θεμάτων, που αφορούν στη λειτουργία της τηλεόρασης και στην ποιότητα των παιδικών εκπομπών και η οικογένεια, με τον έλεγχο όσων παρακολουθούν τα παιδιά και την καλλιέργεια μιας κριτικής στάσης απέναντί τους.

Βιβλιογραφία

1. Κιτσαράς, Γ. Εισαγωγή στην Προσχολική Παιδαγωγική. Αθήνα, Παπαζήσης, 1991.
2. Μουσούρου, Μ. Λ. Τηλεόραση και Διαδύκτιο. Στο Οικογένεια και οικογενειακή πολιτική (σελ.34-36). Αθήνα, Gutenberg, 2005.
3. Anderson, D. R., & Lorch, E. P. Looking at television: Action or reaction? In J. Bryant & D. R. Anderson (eds), *Children's Understanding of television: Research on Attention and Comprehension* (pp. 1-34). New York: Academic Press, 1983.
4. Hawkins, R. P., Reynolds, N., & Pingree, S. In search of television viewing styles. *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 1991, 35: 375-383.
5. Rosengren, K. E., & Windahl, S. *Media Matter: TV use in Childhood and Adolescence*. Norwood, NJ: Ablex., 1989.
6. American Academy of Pediatrics. *Television-How It Affects Children*. <http://www.aap.org/pubed/ZZZGF8VOQ7C.htm?&sub-cat=1> (28/12/2005).
7. Ομπέση, Φ. Η νομική προστασία του ανηλίκου από τις τηλεοπτικές εκπομπές. Βήμα του Ασκληπιού, (Να συμπληρωθεί από σας τεύχος και ημερομηνία)
8. Kunkel, D., Wilcox, B.L., Cantor, J., Palmer, E., Linn, S., & Dowrick, P. Report of the APA Force on Advertising and Children. Section: Psychological Issues in the Increasing Commercialization of Childhood. Retrieved August 18, 2004, from the American Psychological Association web site: <http://www.apa.org/releases/childrenads.pdf>
9. Anderson, D.R., Huston, A.C., Schmitt, K.L., Linebarger, D.L., & Wright, J.C. Early Childhood Television Viewing and Adolescent Behavior. The Recontact Study. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 2001, 66(1, Serial, No 264).
10. <http://www.Limitv.org/health.htm>. Health Effects of Excessive TV Watching by Children. 13/2/2006.
11. Ha, A., Bae, S., Urrutia-Rojas, X., Singh, K.P. Eating and physical activity practices in risk of overweight and overweight children: compliance with US Department of Agriculture food guide pyramid and with National Association for Sport and Physical Activity guidelines for children. *Nutrition Research*, 2005, 25: 905-915.
12. Hancox, R.J., Milne, B.J., Poulton, R. Association between child and adolescent television viewing and adult health: a longitudinal birth cohort study. *Lancet*, 2004, 364: 257-262.
13. Saelens, B., E., Sallis, J., F., & Nader, P., R. Home environmental influences on children's television watching from early to middle childhood. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*, 2002, 23(3): 127-132.
14. Dennison, B.A., Tara, A., Jenkins, P.L. Television viewing and television in bedroom associated with overweight risk among low income preschool children. *Pediatrics*, 2002, 109(6): 1028-1035.
15. Coon, K., A., Goldberg, J., Rogers, B., L., & Tucker, K., L. Relationships between use of television during meals and children's food consumption patterns. *Pediatrics*, 2001, 107(1): 5-7.
16. Παπαθαζάρου, Α. Η Τηλεόραση γεννά παχύσαρκα παιδιά. www.nutrimed.gr
17. Σαπουνάς, Α., Δ. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και η αγωγή. Θεσσαλονίκη, Πήγασος, 2003.
18. <http://www.medlook.net//.A:\Πρ.Εξ.Παιδιά,Τηλεόραση,Αρνητικά.htm> (3/6/2003).
19. Ween, M. Η τηλεόραση, ένας ξένος στο σπίτι. μετ. Π. Τσάηκη, Αθήνα, Ακρίτας, 1991.
20. Vygotsky, L. *Mind in society: The development of psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
21. Zimmerman, F. J., Christakis, D. A. Children's television viewing and cognitive outcomes: a longitudinal analysis of national data. *Arch. Pediatr. Adolesc. Med.*, 2005, 159: 619-625.
22. Wright, J.C., Huston, A.C., Murphy, K.C., St. Peters, M., Pinon, M. Scantlin, R., et al. The relations of early television viewing to school readiness and vocabulary of children from low-income families: The Early Window Project. *Child Development*, 2001, 72: 1347-1366.
23. Hancox, R.J., Milne, B.J., Poulton, R. Association of television viewing during childhood with poor educational achievement. *Arch. Pediatr. Adolesc. Med.*, 2005, 159: 614-618.
24. Wood, W., Wong, F.Y., & Chachere, J.G. Effects of media violence on viewers aggression in unconstrained social-interaction. *Psychological Bulletin*, 1991, 109: 371-383.
25. Paik, H., & Comstock, G. The effects of television violence on antisocial behavior – A meta-analysis. *Communication Research*, 1994, 21: 516-546.

26. Huesmann, L. R., Moise-Titus, J., Podolski, C. L., & Eron, L. D. Longitudinal relations between children's exposure to TV violence and their aggressive and violent behavior in young adulthood: 1977-1992. *Developmental Psychology*, 2003, 39: 201-221.
27. Johnson, J. G., Cohen, P., Smailes, E. M., Kasen, S., & Brook, J. S. Television viewing and aggressive behavior during adolescence and adulthood. *Science*, 2002, 295: 2468-2471.
28. Browne, K. D., & Hamilton, C., E. Physical violence between young adults and their parents: associations with a history of child maltreatment. *J Family Violence*, 1998, 13: 59-79.
29. Slater, M. D., Henry, K. L., Swaim, R., C., & Anderson, L., L. Violent media content and aggressiveness in adolescents: a downward spiral model. *Communication Research*, 2003, 30: 713-716.
30. Withecomb, J., L. Causes of violence in children. *J Mental Health*, 1997, 6: 433-442.
31. Browne, K. D., Hamilton-Giachritsis, C. The influence of violent media on children and adolescents: a public-health approach. *The Lancet*, 2005, 365(9460): 702-710.
32. Cantor, J. Fright reactions to mass media. In J. Bryant, & D. Zillmann (eds.). *Media Effects* (2nd Edition). Lawrence Elbaum Associates Publishers, 2002.
33. Josephson, L. W. *Television Violence: A Review of the Effects on Children of Different Ages*. Report of the Department of Canadian Heritage. Minister of Public Works and Government Services, February 1995.
34. Μεηισσά- Χαηικιοπούηου, Χρ. Η εξεηλικτική και κηινική ψυχοηογία στο χώρο της υγείας. Θεσσαηονίκη, Μέηισσα, 1996.
35. Huston, A. C., Wright, J. C., Rice, M. L., Kerkman, D., & St. Peters, M. Development of television viewing patterns in early childhood: A longitudinal investigation. *Developmental Psychology*, 1990, 26: 409-420.
36. Natsiopoulou, T. Reading children's books to the preschool children in Greek families. *International Journal of Early Childhood*, 2006, 38 (υπό δημοσίευση).
37. He, M., Irwin, J., Bouck, M., Tucker, P., & Pollett, G. Screen-viewing behavior among preschooler. *American Journal of Preventive Medicine*, 2005, 29(2): 120-125.
38. Roberts, D. Media and youth: access, exposure, and privatization. *Journal of Adolescent Health*, 2000, 27(2), supplement 1, 8-14.
39. Οικονομίδης, Β. Τηηεοπηκές συνήθειες παιδιών ηηικής 5,5-6,5 ετών. Ο.Μ.Ε.Π. Εηηάδας, Ερευνώντας τον κόσμο του παιδιού, 2005, 6: 103-119.
40. Yalcin, S. S., Tugrul, B., Nacar, N., Tuncer, M., & Yurdakok, K. Factors that affect television viewing time in preschool and primary schoolchildren. *Pediatrics International*, 2002, 44: 622-627.
41. Natsiopoulou, T., Tzolia, K., & Laloumi-Vidali, E. Healthy life attitudes of Greek pre-school children. *ICUS NURS WEB J* (υπό δημοσίευση).
42. Larson, R., & Verma, S. How children and adolescents around the world spent time: Work, play, and developmental opportunities. *Psychological Bulletin*, 1999, 125(6): 701-736.
43. Βρύζας, Κ. Μέσα επικοινωνίας και παιδική ηηικία. Θεσσαηονίκη, Βάνιας, 1997.
44. Κανάκης, Ι. Παιδί και τηηεόραση: πότε και ποιες τηηεοπηκές εκπομπές παρακοηουθούν τα εηηηνό-πουηα 11-12 ετών και πώς τις αξιολογούν στο σπίτι και στο σχολείο. *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, 1996, 19: 207-232.
45. Larson, R. Children and adolescents in a changing media world. Commentary. In Anderson, D.R., Huston, A.C., Schmitt, K.L., Linebarger, D.L., & Wright, J.C. *Early Childhood Television Viewing and Adolescent Behavior. The Recontact Study* (pp.148-154). *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 2001, 66(1, Serial, No 264).
46. Hogan, M. Parents and other adults: Models and monitors of healthy media habits. In D. Singer & J. Singer (Eds.) *Handbook of children and the media*. Thousand Oaks, CA: Sage, 2001.
47. Νατσιοπούηου, Τ. Το παιδικό βιβηίο της προσκοηικής ηηικίας και η αντιμετώπισή του από τη σύγχρονη εηηηηική οικογένηια. Διδακτορική Διατριβή. Α.Π.Θ., Φηώρινα, 2002.
48. Vandewater, E. A., Bickham, D. S. The impact of educational television on young children's reading in the context of family stress. *Applied Developmental Psychology*, 2004, 25: 717-728.